

Widder Salamon, *Avi-Shaul* mint fordító, Múlt és Jövő, 1931, 105–106

emegetik. A Tiberis túlsó partján lakó és később gettóba zárt zsidók érezték, hogy a lakóhely aránylagos távolsága folytán jobban kell őrködniök a sírok szentsége fölött és ezért 1587-ben kerítéssel vették körül, a falra pedig Salamon példabeszédeinek következő mondását vésték: „Aki egy falat áttör, azt a kígyó marja meg“. A védtelen zsidók így igyekeztek megőrizni a sírok szentségét, amely annyi nemtelen támadásnak volt kitéve. Mindez azonban nem használt. X. Innocentius pápa, mivel a városfalat közelebb helyezték, a temető területének egy részét elvette, úgyhogy idővel csak a kőkerítés jelezte, hogy itt temető van, mert 1625-ben pápai parancsra a már meglévő sírköveket is a városfalba kellett beépíteni.

Igy, ha a történeti múltat keresve bolyongunk a Trastevere keskeny utcáiban, noha hitfeleink közel másfél évezreden át laktak e városrészben, a zsidó múltból alig találunk ott valamit. A sírkövek, az egykori lakók emlékei, nagyrészt a házak falaiba befalazva várják napfényre jutásukat. De azért a középkori S. Francesco a Ripa melletti temető sírköveire itt-ott ráakadnak. Egynéhányat elvittek belőle a későbbi Cerchi melletti temetőbe, mások a keresztény bazilikák melletti kolostorudvarok díszéül szolgálnak. Ki hinné, hogy a lateráni bazilika kolostorudvarában egy sírkő a Corcos-család egyik 1574-ben elhalt tagjának emlékét őrzi! A S. Paulo fuori la mura melletti Benedek-rendi kolostor felső emeletén ugyancsak van jónéhány sírkő, amelyek innen származik. Az egyik közülük 1543-ból való, Speranza emlékére, aki Mordochéonak volt a felesége.

De vajjon nincs-e a sírköveken kívül más emléke is annak, hogy egykor a Trastevere-n zsidó községek virágoztak? Hogy ott volt a legrégebb európai zsinagóga, mégpedig már Julius Caesar korában? A keresztény hagyomány szerint Petrus is ezen a környéken lakott. Ha az évszázadok vihara el is söpörte mindazt, ami a zsidóságra emlékeztetett, nem törölhetette el az egykori zsidó lakosság emlékét a keresztény templomokból!

Ha belépünk a S. Maria in Trastevere ősrégi csarnokaiba, a XI. századból való mozaikokban felismerjük Jézusajás és Jeremiás prófétákat a hét-karú menórával. II. Innoncentius pápa gondoskodott a próféták e képeinek elkészítéséről: ő, aki maga is trasteverei családból származott és így bizonyára jól ismerte a zsidóságot. Ha pedig a második bűjti vasárnap után való csütörtökön vagy január 1-én végighallgatunk egy misét ugyanebben a templomban, megfigyelhetjük, hogy Mózes bűnbánó imáját imádkozzák, amelyet ő népéért, a „keménynyakú népért“ mondott. A próféták képei s a zsidóságra utaló imádságok egyaránt arra mutatnak, hogy a Trastevere-n, hol sűrű zsidó lakosság lakott, mindent elkövettek, hogy megtérítsék őket.

AVI-SHAUL MINT FORDÍTÓ

Van egy fejezete a legújabb héber irodalom történetének, amely szerkezetében és értékmegállapításaiban szinte azonos a magyar irodalomtörténet egyik fejezetével. Mindkét irodalomban a *nyelvújítás* korszakát tárgyalja e fejezet és mivel hasonló körülmények hasonló eredményeket szülnék, mindkét helyen ugyanazon jelenségekkel találkozunk. A különbség e két egymástól oly távol eső irodalomban csak a szervezetségben és energiában látható, amely a héber mozgalomban annyira bámolatba ejti a szemlélőt. Ez a különbség pedig azzal a másfélszáz évnyi távolsággal magyarázható, amely e két nyelvújítási mozgalmat egymástól elválasztja.

Amikor 150 évvel ezelőtt *Kazinczyék* kiadták a jelzőt, hogy a magyar nyelv „pallérozása“ érdekében minél többet kell fordítani a nyugateurópai irodalmakból és hogy a magyar olvasóközönség annyira kívánatos művelődését a legjobban a külföldi kultúrának magyar nyelven való megszólaltatásával segítjük elő — akkor a belső nehézségek mellett még tetemes, hátráltató külső akadályokkal is kellett a mozgalomnak megküzdenie. Nemsak a nyelvvel kellett hősi harcot vívnia, hanem olvasóközönséget kellett teremtenie. És milyen állapotban volt a magyar sajtó!

A héber irodalom berkei ma ugyanazon jelszavaktól hangosak: simítani és rugalmassá tenni a héber nyelvet és a külföld minden értékes irodalmi termékét a héber olvasóközönségnek hozzáférhetővé tenni. Ez az olvasóközönség Palesztinában és a Galutban egyaránt mohón fogyasztja a neki nyújtott szellemi táplálékot, a kiadók pedig, élükön a nagystílusú és áldozatkész „*Strybi*“-l a legjobb írókat foglalkoztatják a világirodalom remekeinek átültetésével. És valaminek Kazinczyék korában egy-egy fordítás diadalmas hódítást jelentett a magyar nyelv és irodalom számára, ugyanúgy van az most a héber irodalomban. Fejlett nyelvekben a fordítás, különösen a prózai, alig számbajövő írói alkotás; de éppen alakulóban lévő, most teremtődő nyelven, amilyen a héber a jelenben, egy-egy fordítás csak a tudás és művészet harmonikus együttesének alkotása lehet és azért elsőrangú írói feladat és hivatás. Minden lefordított munka el nem vitatható módon bizonyítja, hogy az „antik“ héber

Jaffai narancs

nyelv él, ifjú erővel él és hogy a legmodernebb stílusok tolmácsolásától sem riad vissza. Héber íróink legjobbjai pedig, élükön Csernichovszkival, szinte áhitattal és lelkesedéssel állítjuk művészetüket e szent feladat szolgálatába.

A diadalmas nyelvhódítók és művészek első soraiban ott látjuk *Avi-Shault* is. Mint poéta, essayista, sőt néhány eredeti héber dráma szerzője ma a „*Ketubim*“ folyóirat köré csoportosuló írógárda kitűnő tagja, akit a *Múlt és Jövő* már több ízben méltatott. Ezuttal azonban csupán csak a fordítóról akarunk szólni. A „*Haarec*“ napilap tárca-rovatában már néhány évvel ezelőtt is fel-feltűnedezett egy-egy művészi részlet fordításával és úgy látszott, hogy a nehéz problémák izgatják és érdeklik. Így például Giszkalay Jánosnak: „*Vitéz Benajahu*“ című töröl metszett magyarsággal írt meséjének egy részletét fordította töröl metszett héberséggel. Így érthető, hogy Styblnek szeme is megakadt e csöndes modorú, szerény írón és a legnehezebb írói feladatok egyikét, *Lion Feuchtwanger*: „*Jud Süß*“ című regényének, majd a „*Bazini zsidók*“–at, *Biró Lajos* jeles regényének fordítását bízta rá. Bizony próbára teszi a „*Jud Süß*“ bármely nyelven fordítónak is írói készségét. Az a tobzódó vad érzékiség, melyet a herceg a regényben maga körül áraszt és amelyet az író a gazdag német nyelv változatos skáláján a legfinomabb lehetséges mértéktől a legvastagabb draszticitásig szinte kimeríthetetlen variációkban juttat kifejezésre, *Avi-Shaul* héber fordításában a legtöbbször úgy hat, mintha a regény héber nyelven született volna. Antik frazeológia, talmud-midrasi reminiscenciák és a legmerészebb újítások csak úgy ontják magukból a gondolat és érzés formáit. Azok a túlzások és szertelenségek, a „*Kraftausdrücke*“, a tájszólások kiszólások, amelyek a németül olvasó befogadóképességét is sokszor próbára teszik — *Avi-Shaul* héber tollán természetes héber frázisokban jelennek meg, holott mindenkor érezhető az eredeti műnek stílusbeli sajátága eredeti egyénítése is.

„*Jud Süß*“ cselekményében és bonyodalmaiban két elem vív elkeseredett harcot egymás ellen. A keresztény hercegnek pogány vére és gondolatvilága, környezetének raffinált, szemforgató, álszenteskedő életmódja az egyik oldalon, szemben vele pedig a zsidó világ misztikuma, az alkalmazkodás és mégis elkülönülés, a külső elmerülés és mégis belső erősség izgató játéka. A zsidó lélek egyik túlhajtását *Gabriel* kabbalista képviseli a regényben. Ezt az alakot *Avi-Shaul* újjáteremtette. Nem is lehet máskép. A németül beszélő, német nyelven gondolkodó *Gábríel* idegen köntösbe bujt vendég, akin a szokatlan gúnya valami dissonanciát teremt. *Gábríel* kabbalista igazában, szívből fakadóan csak héberül tud gondolkodni és beszélni, a misztikum csak héber-aram nyelven tud hatni. A kabbalista gondolatvilág, ahogy azt *Feuchtwanger* elképzelte, de minden művésze mellett sem tudta plasztikusan érzékelteni, a fordító tollán igazi, természetes életét éli. „*Wer den Dichter will verstehen, muss in Dichters Lande gehn.*“ A kabbalimus költészetének természetes nyelve a héber-aram.

Talán még héberebb a levegő „*A bazini zsidók*“–ban. Az a sok bibliai, talmudi és midrasi hely, amellyel e regény ékeskedik és amelyet az olvasó a magyar eredetiben fordításban és gyakran fordításban olvas, itt héber eredetiben a maga zamatos fogalmazásában olvashatja. Ezt a regényt igazán csak héberben lehet élvezni. *Avi-Shaul*ban a magyar irodalom mesterei héber tolmácsolóját üdvözöljük.

Widder Salamon.

Peterdi Andor: Kórházban

*Hogy óv, hogy félt és hogy vigyáz ma rám,
A hófehérbe öltözött madám.
Agyamhoz halkán, nesztelen oson,
Magasra tornyosítja vánkosom.*

*Vizet, ha kérek, priznicet, jeget,
Már hallom is a gyors lépéseket,
És nemsokára forró szívemen
A kezét érzem, áldott hidegen.*

*Éjjel, ha virraszt, csak egy gondja van,
Alszom-é, mint a gyermek, boldogan,
S ha nyugtalan forgok az ágyamon,
Suttogva kérdi: mi fáj, mi bajom?*

*Mákonnyal altat s kis kanál felett
Méri a bűvölő, vad csöppeket,
„És most aludjunk — sügja — reggelig,
S álmodjon szépet, jót, mesebelit“.*

*És lágy zsongásban úgy várom, lesem,
Mikor csukódik le fáradt szemem,
S e gondolat villan most rajtam át:
Alszik-e jól, otthon a kis család?*

*A feleségem, kislányom, fiam,
Együtt vannak-e most mindannyian?
S reggel, mire a toronyóra kong:
Nem sujt-e rájuk a bánat, a gond?*

*Igy fekszem itt, virrasztva egyedül,
Fülemben az éjjeli csönd hegedül,
S a nyitott, széles, nagy ablakon át,
Látom besuhanni a halál angyalát:*

S egy nehézbeteg ágyára repül ...

(Zsidókórház, 1930. május.)

Somlyó Zoltán: Egyszerű ima ...

*Jaj, Istenem, be önző vagyok én:
mindég magam vagyok nyelvem hegyén ...*

*Mindég magamért száll feléd jajom,
mikor imáim imádkozgatom ...*

*Ha kérlek, hogy otthon a kis család
ne érezze: az élet mily galád ...*

*Hogy boldogságban élhessek velük
és megszerezhessem a kenyerük ...*

*Vagy, hogyha azt sóhajtom csöndesen:
ne kelljen értük sírnom sohasem ...*

*Vagy, hogyha azt könyörgi tőled szám:
fiam szégyent ne hozzon soha rám ...*

*Mindig hozzád vezet az égi sin ...
Te oly nagy vagy, én pedig oly kicsiny ...*